

Академик Владо СТРУГАР

ЗАВРШНА РЕЧ

(27. априла 1985)

За два дана, јуче и данас, обавили смо доста.

За наш скуп су се благовремено пријавила 32 учесника.

Накнадно је пријављено пет реферата.

На скуп нису дошла шесторица пријављених научника.

На скупу је поднесени 31 реферат.

У дискусији је говорило 18 учесника (неколицина и по двапут, па смо чули укупно 24 говора у расправи).

Хтели смо научна саопштења о прошлости Црне Горе из три области; дакле:

1. опште, теоријско просуђивање целине предмета са гледишта историографије и других друштвених наука;
2. тематско одређење предмета по мерилима историјске науке;
3. методолошке приступе целини, већим одељцима из ње и појединим темама.

Кад овде саслушане реферате разврстамо према неким знатнијим сродностима међу њима, онда их имамо за следеће групе: филозофија историје са теоријом о методу у непосредном сагледавању прошлости Црне Горе; критичко оцењивање историографије о Црној Гори; теоријско и политичко процењивање постанка и израза црногорске нације са посебним освртима на етичке особине народа и, нарочито, на испољења класних чинилаца у другом светском рату; демографско и социолошко испитивање прошлих стања друштва у Црној Гори и његова мењања услед кретања становништва; теоријско и приповедно разлагање о правном обликовању модерне државе у Црној Гори; установа православне цркве и њена улога у друштву Црне Горе; видно мања исто-

риографска обрађеност северних и североисточних области (Пиве, Дробњака, Васојевића) него подручја званог стара Црна Гора; узајамности становништва Црне Горе и Боке Которске; језик (имена и називи) и усмена епика у Црној Гори као историјски извори; прошлост Црне Горе као предмет домаће публицистике (до 1918); чување архивске грађе у домаћим фондовима и проширивање сазнања о изворима у иностраним архивима, за црногорску историју.

Одржали смо, могло би се рећи, готово један курс из велике научне области *ПРОШЛОСТ ЦРНЕ ГОРЕ*. Саопштења, низом, говоре о раздобљима земље и народа кроз минута доба. Окосница скупа је ишла линијом спајања приче о стварном и теоријског промишљања о битним одредницама великих раздобља и мањих раздела прошлих збивања и стања.

Претежни део садржине наших саопштења и говора у расправи несумњиво је опсегнут замишљу Одбора за историјске науке како смо је изложили *ПРЕТПОСТАВКОМ*.

Овај скуп је уводни; предвиђен је и поведен с намером да се овде искаже и положи теоријска и методолошка основа за сву научну област, и, можда, за неке појединости.

Биће, убудуће, скупова посвећених темама како смо их назначили *Претпоставком*, и како ће нешто, непредвиђено, да уђе у програм пре овога већ предвиђеног.

Скуп је потврдио важност интердисциплинарног изучавања прошлости Црне Горе. Тако лепих исказа и толико истанчаних анализа смо чули, те носимо одлично поткрепљено веровање да историографија мора и у анализи и у синтезу, удружена са другим наукама, трагајући за људима и њиховим делима.

Говор о неколико појединости није био сувишан. Напротив, ми смо и таквим поводима саслушали добра саопштења у врсти теоријског размисљања за саму ону област. И, уједно, видели смо како се појединачно смешта за целокупност.

Мислим да нам је узела и одвише расправа о свему што се не тако давно звало црногорско национално питање, а данас је то биће народа и нације у Црној Гори.

Предвиђено је, иначе, да црногорско национално питање буде тема посебног научног скупа. Али нас је увела у овај предмет данашња напрегнутост у целом друштву, и подредила нас овде истрајност мислилаца црногорства, у њему подразумевајући идеју, народ, нацију. Са целог скупа, ово је најзгуснутије између неколико изразитих и целовитих одељака нашег дводневног рада, иако према више него хиљадугодишњој прошлости словенства на овом тлу, а људског рода ко зна и колико још векова онамо некуд у даља доба (до неолита), то време црногорства је објективно краткотрајно, тек да се уочи (кад га данас не бисмо живели).

Овом скупу се задавало као старије, важније, да нам расветли Црну Гору на међи Истока и Запада. Да се објасни која то законитост, која људска сила одржава Црну Гору на разделници

где се тако рећи поклапају две границе светског значаја: прва, између православља и католичанства; и друга, између ислама и хришћанства, а обе и до данас неизбрисане. Је ли створ суровог тла, или је сој људи, или је непосредност ослањања на суседство, што је заправо — питамо се — учинило да настане и постоји историјска Црна Гора.

Друго, такође важније нам на овом скупу од националног питања, било је да сагледамо законост историјског устајања и настанка државе Црне Горе, па ширења тог крајка слободе над обалом Јадрана према дубини земље и народа. А тај ход је трајао читава два века, и сваки пут је задобијено неко проширење кад је наша борацка истрајност донела добар исход услед општег слабљења Турске, неког њеног изгубљеног рата онамо некуд па успешних народних бојева и битака у Црној Гори и околино ње.

И треће нам, особито важно, било је да добијемо теоријско осветљење целокупности нашег предмета. Више од ичега, на скупу уводном, зачетничком, требало је да чујемо поуку филозофије историје. И упоредо, требало је да подастремо нека правила методологије за овај предмет особене природе.

По својем научном увиђању, моралној одговорности и позвању да буде ширилац сусретљивости, Одбор за историјске науке је видео све истраживаче и писце као једно удружење. Одбор је, дабоме, знао каква подељеност постоји међу писцима у размишљањима, написима и говорима о бићу народа у Црној Гори: о његовом српском роду, или вајкадашњој засебности, или давно насталој црногорској нацији. Одбор стога није никога издвојио ни изоставио, већ се обратио безмало па сваком ко се иоле бави прошлошћу Црне Горе.

Послан је (16. јануара 1984) позив на скуп на 140 адреса, појединцима и установама за науку и културу у Црној Гори и многим још у Југославији.

Како би Црногорска академија могла шире да се отвори (често је било извана речено: нека се Академија отвори) друштву и јавности него што је учињено у припреми овог скупа и на њему самом. Овде су, јуче и данас у расправи, чак и гости добили реч (готово трећина свих учесника дискусије). Па где је то још тако било на неком научном скупу; ја не памтим заиста да је ико игде говорио из редова пратилаца рада долазећи за катедру одакле се научно излаже.

Црногорска академија наука и умјетности је и овим скупом показала, и потврдила уосталом, што и већ колико пута раније, да хоће тако рећи свенародни разговор о свему јој повереном.

Не ваља нам ако се држимо и међусобно односимо као две странке које излазе на поприште; па уз навијања околине бијемо се за победу, кад — зна се — може само један да буде победилац пошто је смлатио противника.

Разлике у гледиштима нека се исказују, говоре отворено и одмерено. Из тих разлика добићемо расправу, а њом ићи према неком суду, што ближе истини.

Молим све учеснике скупа да разумеју, и оправдају, строгост руковођења седницама (у присуству двапут већег броја живахних гостију него самих подносилаца унапред пријављених реферата).

Захваљујем научницима који су се одазвали на позив Одбора за историјске науке, потрудили се ваљано и поднели реферате на скупу.

Захваљујем и свим гостима који су присуствовали скупу, учинили га многољуднијим, и динамичнијим са својих нескривених одобравања једног или другог гледишта (нарочито у расправи о националном питању).

Захваљујем новинарима који су пратили наш рад, да би о њему обавестили јавност; и молим свакога да буде што мање пристрасан.

Изричем искрену реч захвалности сарадницима у стручној служби Академије, који су се одлично постарали да нам свима, и референтима и гостима, буде удобно у овој невеликој дворани.

На растанку: још једном свима да кажем да Црногорска академија остаје сваком благодарна, у жељи да се овде још колико и колико пута овако састанемо и да отворено говоримо о стварима истине и науке.